

УДК 159.923

DOI: 10.15587/2313-8416.2015.46980

ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧУЩІ УТВОРЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ПСИХОЛОГА ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОСТІ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

©С. К. Шандрук

У статті критично проаналізовано теоретичні і прикладні дослідження, здійснені визначення стосовно професійно значущих утворень особистості психолога. Висвітлено специфіку підготовки психологів у вищих навчальних закладах. Виокремлено інтегральні особистісні якості психолога, які забезпечують зреалізування ним професійних завдань власної психологічної практики. Доведено, що високий рівень сформованості цих якостей поліпшує продуктивність творчої психологічної діяльності

Ключові слова: особистість, психолог, творча діяльність, особистісні компетенції, психологічна практика, творчі здібності

The author makes critical analyses of theoretical and applied research and defines professionally significant competencies of a psychologist's personality. The peculiarities of psychologists' training methods in higher educational establishments are highlighted in the article. Integral professional qualities of psychologist are pointed out to provide professional tasks of personal psychological practice implementation. It's also proved that high level of the above-mentioned competencies improves the creative psychological performance

Keywords: personality, psychologist, personal competencies, creative activities, psychological practice, creative abilities

1. Вступ

Сьогодні підвищується попит на психологічні послуги в різних сферах суспільного повсякдення, а відтак зростають потреби та вимоги до системи професійної підготовки психологічних кадрів. Одним із аспектів цієї проблеми є завдання підвищення ефективності процесу підготовки фахівців-психологів у вищих навчальних закладах (ВНЗ) на загальних принципах гуманізації вищої освіти, що зумовлює врахування особистісного творчого потенціалу абітурієнтів і студентів відповідно до вимог обраної професії, до особистості самого практичного психолога як суб'єкта ділової пізнавальної взаємодії. Таке підвищення вимог означає і зростання ролі відповідності особистості фахівця вимогам його буденної праці. Така відповідність формується під час навчання у ВНЗ і подальшій трудовій діяльності, хоча базується цей процес становлення особистості на тій основі набутого ментального досвіду. Враховуючи, що спектр особистісних рис і провідних тенденцій абітурієнтів надзвичайно широкий, постає проблема визначення тих найнеобхідніших якостей особистості, відсутність яких унеможливує успішну роботу за фахом практичного психолога.

2. Обґрунтування дослідження

Вивчення професійно важливих якостей особистості практичного психолога та особливостей його фа-

хової діяльності в сучасній науковій літературі показує, що ці якості є значущим внутрішнім чинником ефективності будь-якого цілеспрямованого психологічного впливу на клієнта, й, тим більше, коли мовиться про його персоно логічні особливості. У будь-якому разі ступінь дієвості комунікативної діяльності психолога-практика визначають головним чином саме його особистісні риси та професійні вміння, а також коректні дії із центрованого надання психологічної допомоги. Психологічний аналіз змісту, спрямованості, стилю та умов ефективності професійної діяльності фахівця розглядається в рамках теорій діяльності і вчинку [1–5]. Саме від цих вихідних позицій треба розглядати психологічно значущі утворення особистості психолога.

3. Мета дослідження

Метою нашого дослідження є конструктивний теоретичний аналіз науково-психологічної літератури з проблематики значущих особистісних утворень психолога-практика як умови ефективної його творчої повсякденної діяльності.

4. Матеріали і методи

Загальновідомо, що професія психолога-практика у різних сферах психологічної діяльності ставить високі вимоги до фахівця-професіонала. Саме тому за час навчання у ВНЗ студенти повинні не тільки

опанувати потрібними знаннями, а й розвинути відповідні психологічні якості, риси, якості та сформувати позитивне ставлення до професії, від чого повною мірою уможливується успішність їхньої майбутньої практичної діяльності [6, 7].

За даними зарубіжних авторів лише приблизно одна третина фахівців, котрі здобули психологічну освіту, можуть працювати у сфері прикладної психології, тобто стати практикуючими психологами і конструктивно надавати допомогу клієнтам [8, 9]. Водночас проблема наявності власних психологічних проблем у майбутнього психолога стає істотною перепорою його професійної творчої самореалізації, а для людини з психологічними травмами діяльність у цій сфері може стати формою компенсаторної поведінки [8, 9]. До того ж психологічними спеціальностями часто прагнуть оволодіти акцентувані особи або люди з внутрішніми проблемами, хоча переважна їх більшість малопридатна у професійному плані: у практичній роботі вони здебільшого розв'язують свої особисті проблеми і мало опікуються проблемами клієнта. Більше того, існує думка, що нині у психологію дуже часто йдуть люди, яким узагалі протипоказано працювати у сфері “людина – людина” [10].

Більшість науковців-дослідників розглядають проблему розвитку особистості у період фахового самовизначення і ділової діяльності крізь формат психологічної готовності до майбутньої професії за різними спеціальностями [11, 12]. У цьому дослідженні запропоновано вивчення значущих особистісних утворень психолога-практика як умови ефективної його творчої повсякденної діяльності.

5. Результати дослідження.

Професійними вимогами до особи психолога-практика є його “спроможність бути відкритим до нового особистісного досвіду, здатність до суміщення рольових етичних стандартів з великою екзистенційною “ємністю” власного “Я” і, головне, здатність до вільного вибору та дії в межах власного життєвого світу” [13]. У цьому контексті функціональна модель його особистості сутнісно характеризує соціально-рольову нормованість його праці як фахівця. Соціальна роль тут зумовлює світоглядне забезпечення майбутньої діяльності психолога, наявність стійкої системи цінностей, гуманістичну спрямованість його особистості. Однак “якщо культура особи нижче чи ледь співмірна рольовому мінімуму виконавства, то рольова логіка не підлягає його суб'єктивному скеруванню” [13]. Тому особистість практичного психолога, його світогляд і самосвідомість мають бути ширшими за ту соціальну роль, яку він бере на себе як посадова особа.

Вищим рівнем професійної підготовки є технологічний, пов'язаний зі спроможністю психолога втілювати у повсякдення цілком конкретний набір трудових функцій із його фаховою компетентністю, котра досягається допомогою застосування різних соціально-психологічних тренінгів, імітаційних ігор, інших засобів активізації креативно зорієнтованої мислєдіяльності. Проте найвищий рівень фахового утвердження особистості психолога стосується екзистенційно-персоналістичного змісту його життя. Якщо на перших двох рівнях він постає як носій соціальної ролі, логіки і

технології професійно кваліфікованої діяльності, то останній вирізняється спонтанною суб'єктивністю, особистісною визначеністю, індивідуальнісним стилем, який не зафіксований ні в яких посадових інструкціях і який найбезпосереднішим чином характеризує “людський фактор”, яким він є насправді. Тоді праця психолога не лише повсякденно продуктивна за змістом, а й особистісно відповідальна, результативна, майстерна.

П. П. Горностай та С. В. Васківська наголошують на такій професійній якості психолога, як орієнтування у теоретичних підходах задля ефективної діяльності у сфері психоконсультації [14]. Натомість Н. В. Пророк, зосереджуючи увагу на професійній придатності претендентів на навчання за психологічним фахом зазначає, що “головне – це відбір таких претендентів, де існують різні підходи: від здійснення відбору за мінімумом значущих особистісних характеристик до складання досить докладних списків професійно важливих якостей” [15].

Отже, перший блок професійно значущих якостей обіймає гуманістичну спрямованість особистості та мотиви професійної діяльності і гнучку Я-концепцію, другий – вимоги, що ставляться до її соціально-перцептивних властивостей, зокрема до психологічної спостережливості, третій – запити до якостей і рис особистості, котрі головню пов'язані з успішністю опрацювання та осмислення психосоціальної інформації: розвинене мислення, його критичність, рефлексивність процесу і результатів праці тощо, четвертий – запити до продуктивної соціальної взаємодії з іншими людьми, у тому числі уміння спілкуватися. Причому найважливішою функцією емоційно-вольової сфери особистості практичного психолога є збереження активності та працездатності в умовах комунікативної діяльності великої інтенсивності на тлі стресогенності і втомлюваності від міжособистих контактів. У цьому разі до бажаних персоністичних характеристик належать витримка, володіння собою, ініціативність, сміливість у спілкуванні, стриманість, теплота, оптимізм, відкритість, невимушеність, енергійність, нешаблонність мислєдіяння та ін. [15].

К. Роджерс на основі рефлексивного вивчення особистого досвіду дійшов висновку, що теорія і методи психоконсультації менш значимі, ніж сприйняття клієнта і встановлення контакту з ним. Він стверджував, що ефективний психоконсультаційний повинен бути привабливою і дружньо налаштованою особистістю, котра навіює впевненість і довіру, чому першочергово сприяють такі якості, як конгруентність, позитивне ставлення та емпатія [9]. Зокрема, відомий психолог свого часу писав: “У тому, що стосується відбору на засадах мінімуму факторів, ми схиляємось до використання тих самих критеріїв, що були прийняті Американською психологічною асоціацією для відбору психологів-клініцистів” [9]. Мовиться, власне, про неабиякі розумові здібності та розсудливість; оригінальність, винахідливість і різнобічність; невпинну і невтомну допитливість, здатність до самонавчання та самовдосконалення; інтерес до людини як до особистості, а не як до матеріалу для впливу; повагу до особистості іншої людини; розуміння своїх особистісних характеристик, почуття гумору; чуттєвість до складностей мотивації; терпимість, “відсутність зверхності”;

здатність займати “терапевтичну” позицію, встановлювати гнучкі конструктивні взаємостосунки з навколишніми; наполегливість і методичність у роботі, здатність витримувати напруження; готовність прийняти на себе відповідальність; почуття такту і спроможність до конструктивного співробітництва; цільність натури, самоконтроль і врівноваженість; здатність розрізняти моральні цінності; широту культурного обрію – освіченість; глибокий інтерес до психології, особливо до її клінічних аспектів [9].

Дж. Котлер виокремлює такі дві якості психолога, як цілеспрямованість та надійність [16]. Тоді як К. Роджерс звертає увагу на використання ним у процесі діяльності прийомів та технік з різних теоретичних підходів [9]. Скажімо, для формування гнучкості професійного мислення в консультанта найкращою є така організація навчання, котра центрується на різних видах практикування майбутніх психоконсультантів. До прикладу, спецкурси спроможні викликати значні позитивні зміни у студентів та підвищувати рівень їхніх знань з етичних питань, передовсім пов’язаних із ненанесенням шкоди, проблем мультикультуралізму, толерантності, емпатійності тощо. До речі, Дж. Котлер і Р. Браун визначили основні зміни в особистості, які повинні відбуватися після вибору нею цього фаху. Зокрема, бути консультантом означає: а) прийняти низку зобов’язань, які мають відношення як до професії, так і до стилю життя, б) взяти відповідальність за особистісне зростання та вдосконалення, в) допомагати іншим людям, не будучи зацікавленим у тому, щоб вони вибрали якийсь конкретний напрямок дій, г) контролювати свої потреби, бажання і надавати перевагу інтересам клієнта; д) навчитися почувати себе комфортно в той час, коли інша людина відчуває дискомфорт, е) вміти працювати із абстрактними ідеями і невизначеними обставинами [16].

Головним «інструментом» повсякденної роботи психолога, окрім тестів та спеціальних психологічних методик, є його власна особистість. Так, Н.В. Чепелева [7, 17] запропонувала модель особистості психолога-практика, що охоплює п’ять підструктур: мотиваційно-цільову, котра передбачає сформовану спонукальну сферу, розвинену здатність до порозуміння, сприйняття себе та інших, а також діалогізм, що об’єднує діалогічну інтенцію, безумовне сприйняття навколишніх, особистісну рефлексію, досконалу систему професійних смислів; когнітивну, до якої належить сфера знань особистості (семантичне та особистісне знання себе та інших), Я-концепція (адекватність і сталість самооцінки, емпатійність, асертивність, відсутність хронічних внутрішньоособистісних конфліктів), професійно важливі якості і властивості уваги, сприймання, уяви, мислення (уважність, спостережливість, вміння помічати дрібниці у вербальній і невербальній поведінці; гнучкість, пластичність, динамічність мислення, вміння виокремлювати суттєве та узагальнювати, прогнозувати реакції і дії клієнта, ситуації; моделювати наслідки роботи тощо). професійні рефлексія та інтелект; операційно-технологічну, що передбачає розвинену операційну компетентність особистості, у тому числі її практичний та емоційний інтелект; комунікативно-рольову, котра охоплює розвинену комунікативну компетентність, соціально-

когнітивні та комунікативні вміння (вміння слухати, розмовляти та умовляти, встановлювати соціальний контакт, переконувати іншого, навіювати тощо), професійну ідентифікацію і соціальний інтелект, психорегулятивну, яка забезпечує толерантність до фрустрації, високу працездатність і саморегуляцію особистості, відсутність схильності до психічного збудження та швидкого виснаження, а також містить чутливість і сенситивність та згармонізовує професійну саморегуляцію [7, 17]. Рівень сформованості всіх професійно значущих якостей і властивостей, умінь і навичок у кожній підструктурі моделі особистості практичного психолога значною мірою забезпечують продуктивність фахової діяльності, компетентність у розв’язанні повсякденних завдань і надання кваліфікованої психологічної допомоги населенню [17].

Психологічна характеристика професійної придатності значною мірою зумовлює особливості її формування та прояву у майбутньому, тому психологічна організація особистості, її здібності, спрямованість та інші риси є передумовами досягнення певного рівня профпридатності, який виявляється в успішності навчання та реальній трудовій діяльності, у задоволеності працею, прагненні до професійного самовдосконалення [6]. У зв’язку з цим особливо актуальним стає розвиток системи діагностики і прогнозування професійної придатності для вирішення завдань професійної орієнтації, відбору тощо. До того ж практичний психолог, незалежно від спеціалізації, має володіти такими якостями: доброзичливістю і низькою агресивністю; спрямованістю на проблему, тобто на допомогу клієнту (мотивація психологічної допомоги у поєднанні з певною мірою альтруїзму); емпатією; гнучкістю мислення; творчою інтуїцією [14]. Окрім того, йому повинні бути притаманні такі особистісні властивості, які й визначають неабиякий вплив на ефективність проходження психоконсультативного процесу: вміння співпереживати та співчувати, викликати довіру щирістю та відкритістю, аутентичність (самодостатність), сила Я, відкритість власному досвіду (як не парадоксально звучить, потрібно вміти вчитись навіть у клієнта), толерантність до невизначеності, вміння нести особистісну відповідальність, ставити реалістичні цілі, емпатія та сміливість у налагодженні глибоких стосунків з іншими людьми, особиста зрілість консультанта [18]. На думку С. В. Васківської, консультант має володіти такими професійними якостями: непересічні інтелектуальні здібності та розсудливість, оригінальність, винахідливість і різнобічність, вічно юна і невичерпна цікавість, здатність до самостійного навчання, інтерес до людей як особистостей, а не як до матеріалу, яким можна маніпулювати, повага до чужої особистості, розуміння власних особистісних особливостей, почуття гумору, чутливість, терплячість, відсутність зарозумілості, здатність освоювати терапевтичні позиції, вміння підтримувати добрі й ефективні стосунки з людьми, продуктивність; навички методичної праці, спроможність витримувати тиск, усвідомленість і відповідальність, готовність до співробітництва, чесність, самоконтроль, стійкість, прогресивні уявлення про етичні цінності, широкий культурний світогляд, глибокий інтерес до психології, особливо до клінічних аспектів [18].

Отже, є підстави аналітично виокремити такі особистісні риси-якості, котрі характеризують сучасного ефективного психолога: надійність, чесність, щирість; компетентність; розкутість; дисциплінованість, зосередженість на меті; ентузіазм, терпимість до незрозумілого; толерантність; об'єктивність; готовність до нових ситуацій; ініціативність; високий рівень особистісної зрілості; терплячість, витримка, відкритість, кмітливість, винахідливість; комунікативність; творча гнучкість; здатність подавати теорію мовою практики; здатність успішно працювати з різними стилями управління; етичність; уміння виділити важливу проблему; розширення можливостей самовираження кожної особистості. Вміла, усвідомлена та цілеспрямована діяльність може бути забезпечена тільки достатньою сформованістю системи умінь регуляції та саморегуляції, які використані для координації арсеналу психічних можливостей у діяльності. Причому саме ці риси-якості уможливають успішність повсякденної професійної психологічної діяльності практичного спрямування.

Недостатня сформованість умінь саморегуляції, на нашу думку, є однією з основних причин труднощів на шляху професійного самовизначення майбутніх психологів. Тому розвиток і вдосконалення у студентів системи саморегуляції уможливило формування сукупності відповідних умінь, а саме ставити завдання та визначати найбільш актуальні з них, аналізувати умови та виділяти найбільш значущі для досягнення поставленої мети, вибирати способи дій та організувати їх послідовну реалізацію, оцінювати проміжні та кінцеві результати діяльності, підбираючи для цього найбільш ефективні критерії оцінки, виправляти допущені помилки [19]. Як і всі формуючі компетенції, вміння саморегуляції можуть бути предметом свідомого контролю. Якраз на засадах усвідомленої психічної саморегуляції формуються соціально опосередковані механізми керівництва індивідуально здобутим арсеналом досвіду, що сприяє розвитку творчого потенціалу особистості психолога-професіонала.

6. Обговорення результатів

Підготовка психологів-практиків у системі університетської освіти охоплює аспекти, умови і форми відпрацювання роботи з розвитку їх власного творчого потенціалу (вміння звертатися до власної психічної реальності для узмістовлення професійного (психологічного) процесу надання допомоги через стосунки «психолог – клієнт»), застосування концептів і етичних схем як тактичних і ситуаційних моделей професійної поведінки.

7. Висновки

Сучасний науковий підхід до аналізу особистості психолога-практика визначає набір його професійно значущих якостей. Істотна частина цього набору може бути сформована чи вдосконалена у процесі навчання у ВНЗ та під час подальшої роботи психолога за фахом шляхом за діяння різноманітних психодидактичних засобів інтенсифікації творчого розвитку та самореалізування. За критерієм творчого наповнення діяльності психолог – це особистість індивідуально-творчого стилю життя, який властивий професіоналам із виразними

особистісними характеристиками, адекватною, іноді навіть завищеною самооцінкою, цілеспрямованим, із розвинутими і різноманітними спонуканнями та інтересами; ось чому він спроможний приймати оригінальні рішення, добре адаптується в новому довіллі, не втрачаючи своєї персональної самобутності. У цьому аналітичному контексті вершинні особистісно професійні утворення психолога становлять інтегрально внутрішнє підґрунтя його праці. А це означає готовність і здатність надавати психологічну допомогу особам, сім'ям чи соціальним групам шляхом креативного підходу до вирішення повсякденних завдань.

Література

1. Рубинштейн, С. Л. Основы общей психологии в 2 т. [Текст]: Т. 1 / С. Л. Рубинштейн. – М., 1989. – 411 с.
2. Костюк, Г. С. Здібності та їх розвиток у дітей [Текст] / Г. С. Костюк. – К.: Знання, 1963. – 80 с.
3. Абульханова-Славская, К. А. Личностные типы мышления [Текст] / К. А. Абульханова-Славская. Когнитивная психология. – М., 1986. – 154–171 с.
4. Роменець, В. А. Вчинок і світ людини [Текст] основ психології: підручник / В. А. Роменець, за ред. О. В. Киричука, А. В. Роменця. 4-е вид., стереотип. – К.: Либідь, 1999. – 402 с.
5. Фурман, А. В. Модульно-розвивальне навчання: принципи, умови, забезпечення [Текст]: монографія / Анатолій, В. А. – К.: Правда Ярославичів, 1997. – 340 с.
6. Панок, В. Г. Концепція національної соціально-психологічної служби [Текст] / В. Г. Панок // Педагогіка і психологія. – 1994. – № 2. – С. 17–28.
7. Чепелева, Н. В. Особистісна підготовка практичного психолога [Текст] / Н. В. Чепелева. Основы практичної психології. – К.: Либідь, 1999. – 242–248 с.
8. Юнг, К. Г. Психологические типы [Текст] / К. Г. Юнг. – СПб.: Азбука, 1996. – 736 с.
9. Роджерс, К. Консультирование и психотерапия. Новейшие подходы в области практической работы [Текст] / К. Роджерс. – М.: ЭКСМО-ПРЕС, 1999. – 421 с.
10. Бодалев, А. А. Рабочая книга практического психолога: Пособие для специалистов, работающих с персоналом [Текст] / А. А. Бодалев, А. А. Деркач, Л. Г. Лаптев. – М.: Изд-во Института Психотерапии, 2001. – 640 с.
11. Дьяченко, М. И. Психологический словарь-справочник [Текст] / М. И. Дьяченко. – Мн: Харвест, 2001. – 576 с.
12. Дьяченко, М. И. Психологические проблемы готовности к деятельности [Текст] / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Мн., 1976. – 176 с.
13. Бондаренко, О. Ф. Психологична допомога особистості [Текст] / О. Ф. Бондаренко. – Харків: Фоліо, 1996. – 237 с.
14. Горностай, П. П. Теория и практика психологического консультирования: проблемный подход [Текст] / П. П. Горностай, С. В. Васильковская. – К.: Наукова думка, 1995. – 128 с.
15. Пророк, Н. В. Практичний психолог: професійно важливі якості [Текст] / Н. В. Пророк // Психологія. – 2002. – № 1. – С. 16–17.
16. Котлер, Д. Психотерапевтическое консультирование [Текст] / Д. Котлер, Р. Браун. – СПб: Питер, 2001. – 464 с.
17. Чепелева, Н. В. Формування професійної культури майбутніх практичних психологів [Текст] / Н. В. Чепелева. Методи підготовки фахівців до професійного спілкування. – Кн. І. – Черкаси, 1997. – 34–42 с.
18. Васильківська, С. В. Основы психологического консультирования [Текст]: навч. посібник / С. В. Васильківська. – К.: Четверта хвиля, 2004. – 256 с.
19. Пов'якель, Н. І. Психологічна готовність до партнерства і особливості професійної саморегуляції практичного пси-

холога [Текст]: Зб. наук. пр. «Психологія» / Н. І. Пов'якель. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 1998. – №. 2. – С. 102–108.

References

1. Rubinshtejn, S. L. (1989). Osnovy obshhej psihologii v 2 t. T. 1, 411.
2. Kostjuk, G. S. (1963). Zdibnosti ta i'h rozvytok u ditej. Kyiv: Znannja, 80.
3. Abul'hanova-Slavskaja, K. A. (1986). Lichnostnye tipy myshlenija. Kognitivnaja psihologija. Moscow, 154–171.
4. Romenec', V. A. (1999). Vchynok i svit ljudyny, za red. O. V. Kyrychuka, A. V. Romencja. 4-e vyd., stereotyp. Kyiv : Lybid', 383–402.
5. Furman, A. V. (1997). Modul'no-rozvyval'ne navchannya: pryncypy, umovy, zabezpechennja. Kyiv : Pravda Jaroslavychiv, 340.
6. Panok, V. G. (1994). Koncepcija nacional'noi' social'no-psihologichnoi' sluzhby. Pedagogika i psihologija, 2, 17–28.
7. Chepeljeva, N. V. (1999). Osobystisna pidgotovka praktynogo psihologa. Osnovy praktynoi' psihologii'. Kyiv:Lybid', 242–248.
8. Jung, K. G. (1996). Psihologicheskie tipy. SPb.: Azbuka, 736.
9. Rodzhers, K. (1999). Konsul'tirovanie i psihoterapija. Novejshe podhody v oblasti prakticheskoy roboty. Moscow : JeKSMO-PRES, 421.
10. Bodalev, A. A., Derkach, A. A., Laptev, L. G. (2001). Rabochaja kniga prakticheskogo psihologa: Posobie dlja specialistov, rabotajushhij s personalom. Moscow : Izd-vo Instituta Psihoterapii, 640.
11. D'jachenko, M. I. (2001). Psihologicheskij slovar'. Mn: Harvest, 576.
12. D'jachenko, M. I., Kandybovich, L. A. (1976). Psihologicheskie problemy gotovnosti k dejatel'nosti. Mn., 176.
13. Bondarenko, O. F. (1996). Psihologichna dopomoga osobystosti [Tekst] / O. F. Bondarenko. Kharkiv: Folio, 237.
14. Gornostaj, P. P., Vas'kovskaja, S. V. (1995). Teorija i praktika psihologicheskogo konsul'tirovanija: problemnyj podhod. Kyiv : Naukova dumka, 128.
15. Prorok, N. V. (2002). Praktynnyj psiholog: profesijno vazhlyvi jakosti. Psihologija, 1, 16–17.
16. Kotler, D., Braun, R. (2001). Psihoterapevticheskoe konsul'tirovanie. SPb: Piter, 464.
17. Chepeljeva, N. V. (1997). Formuvannja profesijnoi' kul'tury majbutnih praktynnyh psihologiv. Metody pidgotovky fahivciv do profesijnogo spilkuvannja. Kn. I. Cherkasy, 34–42.
18. Vas'kivs'ka, S. V. (2004). Osnovy psihologichnogo konsul'tuvannja. Kyiv : Chetverta hvylja, 256.
19. Pov'jakeľ, N. I. (1998). Psihologichna gotovnist' do partnerstva i osoblyvosti profesijnoi' samoreguljacii' praktynnogo psihologa : zb. nauk. pr. «Psihologija». Kyiv : NPU imeni M. P. Dragomanova, 2, 102–108.

*Рекомендовано до публікації д-р псих. наук Данилюк І. В.
Дата надходження рукопису 23.06.2015*

Шандрук Сергій Костянтинівич, кандидат психологічних наук, доцент, кафедра психології та соціальної роботи, Тернопільський національний економічний університет, вул. Львівська, 11, м. Тернопіль, Україна, 46009
E-mail: S_Shandruk@ukr.net